

SHOTË GALICA FRYMËZIM PËR POETËT

Letërsia e një populli është sikur historia e tij. Populli shqiptar historinë e ka tragjike. Ngjarjet e mëdha historike, roli i personaliteteve gjatë historisë, e kanë ngacmuar vazhdimisht ndërgjegjen dhe imagjinatën e shkrimtarëve.

Një gjendje të tillë tragjike, ndoshta më tragjike të historisë sonë kombëtare, e kemi sot. Dhe, është e arsyeshme frika mos po zhbëhet atdheu. Prandaj, shumica e poetëve u rikthehen figurave historike, i kthehen historisë për të ndjenjësuar sot njerëzit me dëshirë që ata të rishfaqen e të ribëhen. Dëshira për të thënë në poezi më fuqishëm atdhedashurinë që shpesh përshkohet me elemente të mitit e të glorifikimit del para qëllimit parësor që ka poezia për të dhënë vlera estetike e për të na e kënaqur edhe shijen artistike. Në këto poezi gjejmë një gërshetim të frymës romantike, në të cilën dashuria ndaj atdheut zgjonte krenarinë kombëtare dhe të frymës realiste në të cilën kjo dashuri shkaktonte dhembjen kombëtare. Prandaj, krenaria dhe dhembja, virtyti dhe flijimi jetojnë bashkë edhe në jetë edhe në art. Në poezi duke u rikrijuar për t'u bërë të përjetshme e duke kënaqur edhe shijen tonë estetike. Dhe kështu arti, jeta e historia vazhdojnë të këmbehen. Jeta duke i falur artit fakte që kur të shndërrohen në

poezi bëhen më i madhërishti art i shprehjes njerëzore. Dhe, po të mos lexonim poezinë e B. Xhaferit "*Lamtumirë Çamëri*" s'do ta përjetonim aq rëndë e aq thellë dramën çame. Po të mos lexonim poezitë për Shotë Galicën s'do ta shihnim e përjetonim mrekullinë që ka mundur të bëjë një grua shqiptare për 12 vjet me radhë duke luftuar maleve për idealin më të lartë që e quajmë L i r i. Prandaj, heroizmi i përjetësuar edhe në art u bë si adhurim gjithëkombëtar dhe si shembull se si luftohet e vdiset për atdhe. Ajo del para nesh si heroina më e madhe e Ballkanit e që s'e pati shogen as në Evropë. Ç'është e vërteta, dëshira për t'u bërë si ajo, e shndërruar në mit dhe në simbol të qëndresës dhe guximit të paparë të një gruaje, nisi e u bë frymëzim për shumë femra shqiptare. Dhe, madhështia e këtij heroizmi rritet edhe për faktin se kur luftoi Shota kishte pak gra që dolën të luftonin aq gjatë e aq heroikisht. Prandaj, edhe mitizimi që do të mund t'i bëhej në art e ka mbështetjen reale.

Për Shotën kanë shkruar shumë poetë. Te poezitë që i kishim në dorë e që i kushtoheshin Shotës kemi gjetur të madhërishten në art.

Shkenca dhe arti ynë vuajnë nga nacionalromantizmi si veçori e artit dhe e shkencës së popujve të robëruar që më shumë është i dëmshëm. Por, çuditërisht, kjo mënyrë e qasjes duket më e pëlqyeshme.

Në këtë frymë do parë edhe frymëzimi poetik për Shotë Galicën.

Kemi bërë përpjekje që ta zbulojmë heroinën Shotë ashtu si shohin poetët. Dhe, pikërisht portretin e saj e kemi studiuar në tri plane:

- Portreti fizik
- Portreti i saj si grua e si nënë
- Portreti heroik

1. Çuditërisht, ndoshta pse janë frikësuar se ashtu do të zbehej portreti i kësaj luftëtareje të paepur për liri tek poetët tanë nuk kemi gjetur ndonjë poezi ku të jetë bërë përshkrimi i bukurisë fizike. Edhe në qoftë se i është dhënë ndonjë epitaf ai do të ketë qenë për ta treguar dhe shfaqur heroizmin e saj. Kështu, Shota si bukuri femërore zbehet dhe humb para Shotës kryeheroinë.

Andaj, syri i saj nuk përshkruhet si magjik, as i zi, as i kaltër e i thellë si deti, por si sy "*Shqiponje*" dhe "*sy që s'mbyllet me flamur*" (Q. Ujkani). As gërsheti i saj i adhuruar e i shndërruar në mit s'është gërshet me lule, as gërshet i shprishur, po është "*gërshet i përgjakur*" (T. Duraku) dhe "*gërshet që nëpër male priu një çetë*" (H. Alija). Dhe sa herë që shfaqet portreti i saj fizik ai gjithnjë del dhe duket jo si vajzë e si nuse me bukuri mahnitëse, jo si grua me pajë e me qiler, por si amazonë me pushkë në krah:

Lisat të përshëndetnin hijen e *pushkës*
Plisi besnikërisht t'i mante gërshetat
U linde ta mposhtësh harrimin
Ti krismë e përjetshme (Q. Demiri)

Në katund hyre natën
 kushtrimi i mblodhi të gjithë
 Me pishë,
 Shotë, ata s'të kishin pa
 As vajzë, as nuse
 As grua, as burrë.
 Të panë me *pushkë* (A. Gjakova)

Kjo mënyrë e paraqitjes së portretit të Shotës nuk bëhet pa qëllim. Përdorimi i emrit *pushkë* si figurë poetike është i vetëmjaftueshëm për të thënë se Shota ishte një grua e veçantë. Poetët tanë nuk shkruajnë për bukurinë e saj si femër, si grua, jo pse asaj i mungonte bukuria, por pse ata frikësohen mos po lëndohet Shota heroinë para Shotës grua. Por, edhe kur përshkruhet ajo del si bukuri idealiste dhe e madhërishme. Dhe, pikërisht, për M. Gashin Shotës s'i afrohet për nga bukuria asnjë grua:

Hëna drapër
 korrtë valët e detit
 në një tavernë
 të Pirmt...

 admiroheshin turistët nga mbarë bota

po për mua, e stërbukur
është e vetmja S H O T A.

Përdorimi i mbiemrit në shkallën sipërore absolute e “*stërbukur*” dhe e emrit në trajtë të shquar me rend të çrëndomtë të gjymtyrëve “*e vetmja Shota*” është mjet gjuhësor me të cilin poeti arrin mrekullisht të krijojë një figurë poetike për të shfaqur madhështinë e bukurisë së saj e duke i injoruar ato gra që i shihte në plazh që pudroseshin e parfymoseshin. Bukuria e tyre s’mund t’i afrohej bukurisë së një mrekullie që quhet Shotë. Asaj edhe xhamadani krahshqiponjë i kishte hije. Jo si grua. Jo si nuse. Por për t’u bërë “*krah Shqipërie*” (M. Haziri).

2. Portreti i saj si grua e si nënë shpaloset për të dhënë më lehtësisht fytyrën heroike. Fytyra e gruas zbehet dhe zhbëhet para portretit të bashkëlufëtares. Dhe prandaj, pikërisht ajo e para lëshoi kushtimin “*O prite Azem Galicën*”. E Azemi për të ishte prijës dhe komandant:

Krah i djathtë i Azemit
Shota ka qenë ndër beteja
N’kulla t’lashta njerëzit ballë për ballë
Janë përgjak
Këto dy Shqiponja një herë i ka shkrep rrufeja

(H. Hasani)

Edhe nusëria e saj “*Shkruhet maleve*” e “*Shtrati i qilerit në gojë shpellë*” (M. Ramadani).

Ajo nuk ishte as nënë që këndonte ninulla se duart e saj “*përkdhelnin pushkë e jo fëmijë*” (A. Gjakova). Ndoshta do të dëshironte t’ia këndonte djalit, që nuk jetoi gjatë, ndonjë, por s’ishte koha për këngë sepse djepi i saj rrokullisej bjeshkëve. E djali i vdiq se e ëma s’kishte gji për t’i dhënë. Dhe ky ishte flijimi i saj më i madh. Ajo s’mundi të lindte më fëmijë e ta përjetonte amësinë si ëndërr e çdo gruaje. Atë nuk pati kush ta hërriste nënë. Por në art, në poezi ajo u bë *nënë e Shqipërisë*:

Rreth teje jemi vargue

Shotë

Me një pikë lot në sy

Na, vllaznit tu, na djemtë e tu

Na, nipat tu

Jemi vargue e tip o na ngroh e vdekun

Malet na vështrojnë e pyesin cilët jemi

Po, na jemi bijtë e tu.

(A.Gjakova)

3. Dy portretet e para shkrihen në funksion të fytyrës heroike. Ajo dukej “*burrë mbi burrë më trim se zana*” (H. Alija)

Asaj edhe burrat ia lëshonin ballin e oxhakut. Këto epitete na duken të paqëlluara dhe ironike. Sikur gruaje nuk mund të jetë heroinë por për t’u bërë e tillë duhet të

ketë zemër burri, guxim burri. Kjo mënyrë e qasjes në poezinë tonë e në art në përgjithësi do të duhej të shpjegohej edhe nga aspekti sociologjik e psikologjik.

Virtytet nuk ndahen në virtyte grash dhe virtytesh burrash. Dhuntitë dhe virtytet janë njerëzore. Gruaja që ka si veçori butësinë, durimin etj. pa guxim, pa vendosmëri do të quhej e pavlerë. Edhe burri që ka si veçori energjinë fizike, guximin etj. pa durim e butësi do të dukej i vrazhdë.

Mendojmë se Shota nuk ishte si Rozafa, grua e urtë që u flijua për të mbajtur fjalën e dhënë të burrit. Nuk është as si Doruntinë që për të ardhur në gjini duhej ta sillte dikush. Nuk është as si motra e Gjergj Elez Alisë që e vajton vëllain tek ia lyen plagët. Ajo është ndryshe nga nënë Vojsava që ia dha gjirin një kryetrimi. *Ajo duket portret i Teutës.*

Ajo, është *Shotë Galica* "prisja e komitëve" që në luftë u priu burrave, është grua së cilës i dëgjohej zëri kudo në Ballkan. Ajo lëshon kushtimin:

Musafir i paftuar
Para mos qit hap
Arbërinë e kam ëndërr
Që më lë pa gjumë
s'e lëshoj Radishevën
pa u mbuluar në shkrum
(Sylë Ademi)

Frymëzimi lirik patriotik është i pasur dhe shpreh botën e brendshme. Poezia lirike në çastet e njëjtësimi të plotë lirik mund ta ndiejë thellësisht, tërësisht dramën tonë kombëtare. Dhe kështu, nëpërmjet poezisë identifikohemi me atdheun e *v r a r ë*.

Prandaj, as heroina nuk mund të rrijë e ngurosur në bust:

Fundmars i mbi pllangat e borës
Ndryshoi diçka në bustin e Shotës
Prej bronzit akull sytë e kuq i iknin
Pllanga gjaku prapa malesh binin
Kjo kohë e ashpër, kryengritëse
prej piedestaleve kërkon ikje...

(Agim Spahiu)

Sepse bustit të saj në Krujë me "Kosovën në sytë që s'mbyllen në flamur" (Q. Ujkani) pas këtyre çarjeve të atdheut, pas kësaj shpërbërjeje të dhembshme, i shtohet drama. Prandaj, heroina duhet të kthehet në qiellin e përflakur të Kosovës në këto kohë fort të liga që të rilindet e të rishfaqet herë si studente që dinjitetshëm po përballen me dhunën policore, herë si shkencëtare, herë si poete, sepse për ta çliruar Kosovën, siç thotë një arkeologe dhe poete, "Ende duhet të ecim bashkë Shotë" (E. Shukriu).

Se Atdheu i saj ende është pa HARTË, ende është i pakrah, ende s'ka arritur të hyjë pa vështirësi në

kancelaritë e Londrës dhe të Parisit e të zbulojë djallëzinë e Evropiane:

Me fis e pa fis
në derë të historisë
e re për Londër
pa krah për Paris
Shotë amazonja
Hartë e Arbërisë

(J. Ceraja)

E, Kosova ende është duke u përpilitur, Shota është dhembja dhe klithma e saj. Është krenaria e plagosur.

